

A kettős hasznosítású magyar hegyitarka

Szarvasmarha-tenyésztésünk jellegzetessége, hogy a hetvenes évektől kezdődő fajtaváltás során hazai magyartarka állományunk háttérbe szorult, és nagyrészt felszámolásra került. Ehhez hozzájárult a Közös Piac 1974-ben életbe léptetett vágómarhaimportot korlátozó intézkedése, aminek következtében nyugati, főleg olasz piacunkat elvesztettük, holott a magyar vágómarhatermelés mintegy fele nagyon kedvező áron, jó dollárkitermeléssel ott értékesült. A kormányprogram ugyan a háztájiban a kettős hasznosítású állományt az összlétszám 20 százalékában fent kívánta tartani, azonban állítólagos ráfizetéses tartása miatt a háztájiban és nagyüzemben azóta is csökken a kedvezmények ellenére is. Legtöbben áttértek az egyhasznú fajták tartására, s csak kevesen voltak olyanok, akik ragaszkodtak a magyartarkához, várva arra, hogy egyszer majd a piacon kelenőbb terméküket meg is fizetik.

VALÓBAN GAZDASÁGTALAN-E?

A magyartarka a kettős hasznosítású hegyitarka fajtacsoport hazai viszonyainkhoz alkalmazkodott tagja, szimentáli jellegű, viszonylag nagy fejű, széles homlokú, jól izmolt farú és mellkasú, jó küllemű állat. Késői faggyúsodása, márványozott húsa miatt a hegyitarkák ma is keresettek a világpiacon, még a tenyészállatok ára is 20-30 százalékkal magasabb, mint a feketetarkaké.

A magyar szürkemarkarhát több mint 100 éve kezdte felváltani a szimentáli hegyitarka. Századunk közepére már a szürkemarkarhára emlékeztető bármilyen pigmentfoltot viselő tehén selejtezésre került, egységes pirosarkává vált az állomány.

Elődeink jól gazdálkodtak e hármassal hasznosítású – húst, tejet és igaerőt nyújtó – állattal. Már az 1920-as évek körül előfordultak 30-40 liter legnagyobb napi tejhozamot elérő,

egy laktáció alatt több mint 10 000 liter tejet termelő egyedek. 1920 és 1940 között nemcsak mintegy 30 negyven-hatvan liter legnagyobb napi termelésű tehenet tartottak nyilván hazánkban, hanem két ismeretlen származású világrekorder tehenünk is volt, a *26 Augusztá*, amely 1923-24-ben 12 707 liter 6,04 zsírszázalékú tejet termelt, és legnagyobb napi 39,1 liter 12 százalékos zsírt tartalmazó tejjel (4,68 kg) a zsírtermelés világrekordját tartja máig, valamint a *171 Dáma*, amelyik 358 nap alatt 19 664 liter 3,54 szá-

zalék zsírt tartalmazó tejet adott.

A háború után 1957-58-ban a törzskönyvi ellenőrzés alatt álló tehenek termelése az állami gazdaságokban (45 110 tehen) és a kistenyészetekben (12 717 tehen) 3664 illetve 3670, a termelőszövetkezetekben (10 060 tehen) 3122 liter volt, közel 4 százalékos tejzsírral. 1962-63-ban a 60 854 állami gazdasági tehen már csak 3368 litert termelt, az 1980-ra lepadt kistenyésztői állomány 4022, a 35 001-re nőtt tsz-tehenlétszám 2940 literével szemben. (1. táblázat)

nevezett rekorderek száma 1955 és 61 között 457, 1961-68 között már csak 130.

A BIKÁK CSAK RONTOTTAK!

Különös képet mutat a megtermékenyítésre használt bikák anyai termelési háttere: 1954-ben e bikák 54 százalékának anyai háttere 3000 liter alatti, 1956-ban is a bikák 75 százalékának anyja 4500 kg alatt termelt, és csak 6 százalékuk adott 5500 liternél több tejet. Ugyanekkor az ország 10 legjobb, tejelés tekintetében kiváló származású szimentáli bikájának anyái ugyan 5368-7616 liter között termeltek, apai nagyanyái azonban csupán 2030-4704 liter között. (2. táblázat) A magyartarka tejtermelése már a felszabadulás után tudatos szín-alak-formalizmus, vagy tudattalan züllesztés áldozata lett. 1956-ban már volt ugyan némi előrehaladás, mert a 3000 liter anyai háttér alatti bikák száma 53,8 százalékról 9,2 százalékra csökkent, de átütő erejű előrehaladás tejtermelés terén napjainkig nincs. A magyartarka bikák anyai tejtermelése máig alig néhány bikánál emelkedett 6-7000 kg fölé.

Ez lett volna a kisebb baj, mert az értékelésben az össztermelés csak a környezet, a tartásmód, a fejő munkájának színvonalát jelzi, de a tehen napi legnagyobb termelése, amely korábban nemritkán érte el a 35-40 litert, bikáink anyai háttérének csupán 33. Ennyit pedig a háztájiban maradt és a közösen lévő magyartarka tehenek színe-java is tudott, amelyeket azonban nemhogy bikanevelésre, de a háztájiból még törzskönyvezésre sem használhattunk.

A magyartarka tenyésztésének hiányát bizonyítja az ország legjobb magyartarka törzstenyészetének hozamalakulása is az utóbbi években: 1982-ben 5810, 1984-ben 5703, 86-ban 5502 és 87-ben 5326 liter tej volt. A számok magukért beszélnek.

1. táblázat

AZ ORSZÁG 10 LEGJOBB, A TEJELÉS TEKINTETÉBEN KIVÁLÓ SZÁRMAZÁSÚ SZIMENTÁLI BIKÁJA (1956)

Sor-szám	Neve	Anyja legmagasabb laktációs termelése		Apai nagyanyja legmagasabb laktációs termelése	
		tej kg	átl. zsír %	tej kg	átl. zsír %
1.	Elioth	7616	4,3	4627	3,9
2.	Adu	7616	4,3	4380	3,6
3.	Levél	7137	3,8	4808	3,6
4.	Bliot	7087	3,6	2919	3,9
5.	Hamis	6696	4,0	2030	3,7
6.	Csóka	6245	4,0	3984	4,4
7.	Universal	5823	4,1	3814	4,4
8.	Dollár	5800	3,8	2831	4,3
9.	Nóbel	5369	3,8	4704	4,2

1970-ben már egyetlen háztáji tehen sincs törzskönyvi ellenőrzés alatt. 1975-re a 64 766 állami gazdasági tehen hozama 3505 liter, a több mint egymillió tsz-tehen 2742,

3,8-3,9 százalékos zsírtermeléssel. Ezen belül a 4000-7000 liter között termelő tehenészek száma 1959-ben még 145, 1974-ben már csak 43. A 8000-10 000 liter feletti úgy-

2. táblázat

1986. ORSZÁGOS MG. KIÁLLÍTÁS LEGJOBB TEHENEI

A tehén neve és száma	Éves termelése		
	tej, kg	tejzsír, kg	%
613. Fáni	13 936	516,5	3,70
185. Ibolya	11 216	454,4	4,05
82. Cukor	13 335	473,0	3,55
218. Sajnos	11 685	445,3	3,81
153. Bébi	11 124	410,8	3,69
357. Klári	11 471	440,4	3,84
173. Hajnal	11 337	445,2	3,91
171. Borbála	12 057	463,6	3,85
412. Bella	11 322	435,9	3,85
140. Lonci	11 339	386,2	3,41
19. Emma	11 098	447,1	4,03
14. Lenke	11 952	416,1	3,48
15. Pöszi	11 203	430,1	3,84
Átlag	11 780	443,1	3,77

A szarvasmarha

A jelenlegi magyartarka állomány képességszintjét nem ismerjük. Rendelkezésünkre áll ugyan a tejérvizsgálat és a napi legmagasabb tejtermelés alapján végezhető egyszerű módszer ennek megállapítására, de sajnos ennek eredményeit hivatalosan máig sem fogadják el a számos bizonyíték ellenére, amelyek hasznosságát és megbízhatóságát igazolják. Feltételezhető azonban, hogy még mindig szép számmal akadnak 3-7000 liter tejtermelésre képes egyedek, s ha ezeket a 40 literes napi tejtermelésű anyai háttérrel rendelkező magyar, bajor és osztrák tarka bikákkal célpárosítanánk, az évszázad végére a tej- és a húshasznosítás terén is óriási léphetnének előre. S az így kialakítható 3,5-4,5 átlaglaktációjú magyartarka állomány lényegesen vonzóbb lenne a gazdák számára, mint az egyhasznú, 2,5 átlaglaktációjú, gyenge húsmínőségű frízek és a húshasznú fajták, ahol az évente egyetlen borjúnak kell eltartania apját, anyját, saját magát, és még nyereséget is hozni a tartójának.

MÉG NEM KÉSŐ TENYÉSZTENI

A magyartarka felfejlesztése érdekében a következőket kell megvalósítani:

- kiváló anyai termelésű bikák tenyésztésbe állítása,
- a kistermelői állomány törzskönyvezése,
- az állat igényeihez leginkább alkalmazkodó technológiával a meglévő képességek felszínre hozása,
- embrióátültetéssel a legértékesebb egyedek elszaporítása.

A magyartarka sokunknak szívügye. Szívesen fogadnánk a megmentésére tett javaslatokat másoktól is.

Dr. Istók Barnabás
ny. főiskolai tanár
Eger

Az európai országok szarvasmarha-állománya az elmúlt években különbözőképpen változott: 15 országban nőtt, 8 országban (hazánkban is) csökkent. Legnagyobb a szarvasmarha-létszám Franciaországban (23 millió) és az NSZK-ban (15,5 millió).

Magyarország szarvasmarha-állománya 1970-1986 között összességében mérséklődött, 1986-ban 1 766 000 volt. A létszámot illetően az európai rangsorban a 17. helyet foglaljuk el.

Nem kedvezőbb a helyzet a 100 hektár mezőgazdasági területre jutó szarvasmarha-létszámot vizsgálva sem. Mésze elmaradunk a holland (260), a belga-luxemburgi (212) élvonaltól, sőt még az osztrák (76), csehszlovák (76) középmezőnytől is, 29 egyes 1985-ben elért teljesítményünkkel.

Mivel az ezt követő években is tovább apadt a létszám, 1987-ben már csak 25,6 egyed volt 100 hektáron az állatsűrűség, így a jelenlegi rangsorban valószínű, csak a 20-21. helyre kerülnénk.

Ez a tény, illetve tendencia összefüggésbe hozható a már említett természetföldrajzi adottságainkkal, gyepterületeink alacsony állattartó képességével. Amíg Magyarországon 100 hektár termő gyepterületre 150 szarvasmarha jut, addig Nyugat-Európában 400-500.

A szarvasmarha-hústermelés 20 európai országban nőtt, Magyarországon ciklikusan változott, Görögországban és Svédországban viszont mérsékelten csökkent. Az egy lakosra vetített marhahústermelés Írországon (153 kg) kiugróan a legnagyobb, ezt követi Dánia (48 kg) és Franciaország (37 kg). Magyarországon 16 kg, amely a 16. helyezéshez volt elegendő.

Az egy tehenre jutó vágómarha-termelés az országok közötti eltérő borjú- és felnőttmarha-vágásban lévő súlykülönbségek miatt nem alkalmas az objektív összehasonlításra. A fejlett országokban táplálkozás-élettani megfontolásból a marhahús jelen-

tékeny részét borjúhúsként fogyasztják. Hollandiában például a vágásoknak több mint a felét borjúvágás képezi. Franciaországban 40 százalékos, Svájcban, Portugáliában, Olaszországban 30 százalékos, Ausztriában, Svédországban 20 százalékos a borjúvágás gyakorisága. Hazánkban a borjúvágás közismerten elenyésző, így az egy tehenre jutó vágómarha-termelés 470-480 kg-os nagyságrendű.

A marha- és borjúbehozatal vonatkozásában például Franciaország 311 ezer tonnával, az NSZK 222 ezer tonnával a ranglista 2. illetve 3. helyezettjei, ugyanakkor a kivitel szempontjából e két ország 482 és 534 ezer tonnás teljesítménye 2., illetve 1. helyen áll.

Magyarország a 14 ezer tonnás importtal és a 38 ezer tonnás exporttal a 16. és a 11. helyet foglalta el, ezért európai viszonylatban közepesnek számít.

Marhahústermelésünk minőségét rontotta a szarvasmarha-állomány fajtaösszetételének megváltozása. A húsiipari szempontból igen értékes magyar tarka az 1970-es évek elején még az állomány 95-97 százalékát és a tehenállomány 75 százalékát tette ki. Ma a nagyüzemek tehenállományának mindössze 15-17 százaléka magyartarka. Jelentősebb része úgynevezett holstein-friz vérségű tejtípusú állat, amely export- és versenyképes hústermelésre, minőségi vágómarha-előállításra nem alkalmas.

A fajtaváltás előnyös következménye viszont az egy tehenre jutó tejhozam példátlan mértékű emelkedésében mérhető. 1987-ben Magyarország 4740 kg-os egy tehenre jutó tejtermelésével az európai ranglista 9. helyére lépett elő, megelőzve a nagy rivális NDK-t (4460 kg), illetve felzárkózva Svájc (4780 kg) és az NSZK (4790) mögé. Örvendetes, hogy a legjobb 10 nagyüzemi tehenészetünkben 1986-ban már átlagosan 7310 kg-os tehenenkénti tejtermelést értünk el.

Legmagasabb volt az egy tehenre jutó tejtermelés 1987-ben Dániában (5900 kg), illetve Svédországban (5820 kg). A szocialista országok közül indokolatlanul alacsony volt a tejtermelés Bulgáriában (3310 kg), Lengyelországban (2940 kg), Romániában (2080 kg) és Jugoszláviában (1780 kg).

A tej- és tejtermékfogyasztás további dinamikus növelése táplálkozás-élettani szempontból feltétlenül indokolt, mivel a fejlett állattenyésztéssel rendelkező országoktól igen jelentős a lemaradásunk. Az egy főre jutó friss tejfogyasztás Finnországban és Norvégiában például több mint kétszerese, a sajt-fogyasztás pedig Franciaországban ötszöröse, NSZK-ban, Svájcban négyszerese, Belgiumban és Dániában háromszorosa a hazainak.

Európa-szerte jelentősen nőtt a friss tej- és sajt-fogyasztás, ennek ellenére 1986 végére jelentős – emberi fogyasztásra már alkalmatlan – készletek halmozódtak fel. A készletek nagysága Hollandiában, Írországon, az Egyesült Királyságban meghaladta az éves termelést. Az NSZK-ban fölözött tejporból hasonló a helyzet. A feszültséget a termelés szabályozásával úgynevezett tejkvótarendszer bevezetésével igyekeznek mérsékelni, illetve megszüntetni.

Végezetül tekintsük át a munkatermelékenység alakulását.

Ellentétben sok megalapozatlan véleménnyel, ma úgy fogalmazhatunk, hogy Nyugat-Európa jól gépesített tehenészeiben sem nagyobb az állattenyésztésben dolgozókra jutó állatállomány, mint hazánkban.

Franciaországban például egy farmra 14 tehen jut, Dániában is 14 tehenet gondoz egy tehenész, pedig az utóbbi ország állattenyésztési intenzitása közismert.

Magyarországon egy tehenész 18-20 tehenet gondoz, többnyire korszerűtlen, elhasználandó telepeken.

Varga Gábor
Kaposvár